

Шестакова С. О.

Сумський національний аграрний університет

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РИТОРИКИ

У сучасному українському комунікативному просторі культура мовлення й риторика є взаємопов'язаними складниками, що визначають якість, ефективність та етичність публічного висловлювання. Риторична традиція, інтегрована з нормами культури мовлення, є потужним інструментом впливу на свідомість та емоції аудиторії, що сприяє ефективному досягненню комунікативних цілей у різних сферах суспільного життя. Метою цієї роботи є комплексне дослідження взаємозв'язку між культурою мовлення та риторичною практикою, виокремлення їхніх спільних і відмінних рис, аналіз риторичних складників культури мовлення, а також визначення проблем і окреслення перспектив розвитку риторичної культури в сучасній Україні. У процесі дослідження застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує описовий, порівняльний, лінгвостилістичний та дискурс-аналітичний методи. З'ясовано, що культура мовлення є фундаментом риторики, забезпечуючи дотримання мовних норм, логічність, структурованість, виразність і комунікативну доцільність висловлювань. Виявлено, що риторичні аспекти культури мовлення, зокрема гармонійне поєднання форми та змісту, адаптація до адресата й ситуації, здатність переконувати через мовленнєві засоби, є важливими чинниками ефективності комунікації. Окреслено сфери реалізації культури мовлення: освіта, політичний дискурс, журналістика, блогосфера, соціальні мережі, правнича, педагогічна та бізнес-комунікації. Звернено увагу на явища спрощення, демократизації та гібридизації стилів у сучасному публічному мовленні. Виявлено низку проблем, зокрема поширення суржику, вульгаризація мовлення, шаблонізації комунікації, зниження етичних стандартів публічного слова. У висновках підкреслено, що ефективний розвиток риторичної культури в Україні можливий за умови поєднання системної мовної освіти, збереження й адаптації риторичної традиції, формування критичного мислення та підвищення етичних стандартів комунікації. Культура мовлення як складник риторики повинна розглядатися не лише як мовна компетентність, але і як соціокультурний інструмент, що впливає на демократизацію суспільства, національну ідентичність та якість публічного дискурсу.

Ключові слова: мовна норма, публічне висловлювання, комунікативна етика, дискурс-аналіз, публіцистика, аргументація, комунікативна доречність, соціальні мережі, емоційний вплив.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві, що перебуває під впливом складних трансформаційних процесів, питання культури мовлення та риторики набувають особливої актуальності. Публічний простір формується під впливом як традиційних медіа, так і новітніх цифрових платформ, що значно розширює канали комунікації, але водночас створює ризики зниження якості мовлення, спрощення й стандартизації комунікативних моделей. Риторична традиція, яка в минулому була важливим інструментом суспільного впливу й збереження культурної спадщини, сьогодні потребує переосмислення та адаптації до нових соціальних умов.

Водночас зростає значення мовної етики та комунікативної доречності, оскільки публічне слово дедалі частіше використовується як інстру-

мент формування громадської думки, мобілізації суспільства та зміцнення національної ідентичності. На цьому тлі поширення суржику, вульгаризація мовлення, гібридизація стилів і нівелювання етичних засад комунікації постають серйозним викликом для збереження високого рівня культури публічного висловлювання. Така ситуація актуалізує потребу в комплексному вивченні взаємозв'язку між культурою мовлення та риторикою, визначенні їхньої ролі в сучасному українському дискурсі та пошуку шляхів відновлення риторичної традиції на основі дотримання мовних норм, етичних принципів і збереження стилістичної виразності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про підвищену увагу фахівців до проблем куль-

тури мовлення як невіддільної частини української риторики. Зокрема, Л. Шлеїна [1] розглядає риторичну культуру як комплекс професійних комунікативних умінь, наголошуючи на необхідності формування мовленнєвої майстерності сучасного фахівця в умовах постінформаційного суспільства. Подібні акценти на професійному аспекті культури мовлення підтримують і С. Додуріч та Л. Тіторенко [2], які вказують на зв'язок між рівнем мовної культури та професійною компетентністю.

Аксіологічний підхід до формування мовленнєвої культури здобувачів початкової освіти пропонує Н. Самойленко [3], підкреслюючи значення ціннісних орієнтирів у процесі мовленнєвого виховання. На теоретичних засадах риторичних умінь у шкільному курсі української мови фокусуються В. Герман і О. Устименко [4], визначаючи їх як базу для подальшого розвитку комунікативної культури.

На формуванні риторичної майстерності здобувачів технічних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) зосереджується О. Литвин [5], тоді як І. Кдирова та О. Мирошніченко досліджують цей аспект у контексті закладів мистецької освіти [6]. Процес формування риторичної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що є важливою ланкою в поширенні мовної культури на рівні освіти, вивчають О. Данилюк і О. Рогач [7].

Розмежуванню понять «культура мови» та «культура мовлення» присвячує своє дослідження О. Клещова, акцентуючи на тому, що кодифікація завжди відстає від живого мовлення, бо мова – це живий організм, вона завжди змінюється: запозичує щось нове, збагачується неологізмами, позбувається застарілих слів тощо [8]. На аналізі мови ЗМІ як показнику мовної культури сучасного суспільства, що відображає стан мовленнєвої культури широкого кола громадян, зосереджується М. Лисинюк [9].

Цифрові комунікації під час війни досліджують Н. Глінка (N. Glinka), І. Волощук (I. Voloshchuk) та Г. Усик (G. Usyk), наголошуючи на впливі сучасних медіа на формування мовної поведінки в кризових умовах [10]. На медійно-риторичних особливостях звернень Президента України В. Зеленського, які є прикладом риторично досконалого мовлення в публічній сфері, фокусуються С. Потапенко (S. Potapenko) [11] і О. Мунтян [12].

Феномен цифрової риторики аналізує Т. Бауліна, окреслюючи її специфіку та перспективи розвитку мовлення в цифровому середовищі, що набуває особливої значущості в контексті сучас-

них технологічних трансформацій [13]. Зміну ролі українського журналіста під час війни досліджують Н. Зражевська та В. Заїка, вказуючи на підвищену відповідальність за якість і культуру мовлення в медіа [14].

Нарешті, Л. Марецька акцентує на проблемі мовленнєвої культури вчителя як основного транслятора культури мовлення в освітньому процесі, що визначає перспективи формування високого рівня риторичної компетентності в молодого покоління [15].

Попри значний внесок сучасних досліджень у вивчення культури мовлення як складника риторики, у науковому дискурсі залишається низка нерозв'язаних проблем. Зокрема, недостатньо розроблені міждисциплінарні підходи, які б інтегрували лінгвістичний, психологічний та соціокультурний аспекти формування мовленнєвої культури. Крім того, актуальним є питання адаптації традиційних риторичних норм до цифрового середовища, зокрема в контексті медіа, соціальних мереж і публічних комунікацій в умовах сучасних технологічних трансформацій. Важливим викликом залишається збереження високих етичних стандартів публічного мовлення, що ускладнюється впливом процесів демократизації та гібридизації стилів.

Запропоноване дослідження робить внесок у подолання окреслених наукових прогалин шляхом комплексного аналізу культури мовлення та риторики з позицій їхньої взаємодії та взаємозалежності. У роботі інтегровано лінгвістичний, етичний і соціокультурний підходи, що дозволяє розширити міждисциплінарне бачення формування риторичної культури. Також запропоновано шляхи збереження та відновлення високих етичних стандартів публічного мовлення, що є необхідною умовою розвитку риторичної культури в сучасних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз взаємозв'язку між культурою мовлення та риторичною практикою, виокремлення їхніх спільних і відмінних рис та окреслення проблем і перспектив розвитку риторичної культури.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- розкрити зміст понять «культура мовлення» та «риторика», виокремити їхні спільні та відмінні характеристики й окреслити взаємозв'язок;
- з'ясувати роль культури мовлення як основного компонента риторики шляхом аналізу її риторичних аспектів та впливу на ефективність комунікації;

– визначити основні проблеми та перспективи розвитку риторичної культури в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Культура мовлення як частина загальної культури особистості є важливим індикатором професійної майстерності та комунікативної компетентності. Її опанування передбачає здатність чітко й логічно формулювати думки в усній та письмовій формах, точно передавати зміст повідомлення, добирати адекватні мовно-виражальні засоби відповідно до комунікативної мети й ситуації. Високий рівень мовленнєвої підготовки забезпечує формування компетентного, відповідального та ефективного комунікатора в різних професійних і соціальних контекстах.

Поняття «культура мовлення» охоплює широкий змістовий діапазон і в повсякденному вжитку нерідко отожднюється з «культурою мови», яку розуміють як взірцеві тексти або як сукупність потенційних якісних характеристик мови загалом. У науковому аспекті культура мовлення визначається як система умінь грамотно будувати усні та письмові висловлювання, добирати мовні засоби відповідно до комунікативної мети та конкретної ситуації, а також дотримуватися усталених мовних норм і правил у процесі спілкування [3, с. 13]. Вона забезпечує адекватність, етичність і результативність комунікативної діяльності, а її недостатній рівень часто розглядається як прояв мовної некомпетентності. Саме тому культура мовлення є основою для риторики, яка зосереджена на мистецтві переконання та організації публічного висловлювання з метою впливу на аудиторію. Сучасні дослідники підкреслюють нерозривний зв'язок між цими поняттями: культура мовлення формує фундамент риторичної традиції, оскільки без дотримання мовних норм і етичних стандартів ефективна риторика неможлива [2, с. 66]. Культура мовлення створює лексичну, граматичну та стилістичну базу, яку риторика доповнює структурою, логікою, виразністю та переконливістю висловлення, спрямованого на вплив на аудиторію.

Риторика є найдавнішою гуманітарною наукою, що виникла в античні часи та значно вплинула на розвиток багатьох сфер суспільного життя, а також суміжних дисциплін, таких як філософія, філологія, історія, логіка. У центрі її дослідження перебуває усне мовлення та людина, яка говорить. Як теорія і мистецтво мови риторика вивчає об'єктивні закони й правила мовлення, а її багатогранний вплив поширюється

на освіту, комунікацію та соціокультурні практики. Для досягнення ефективного мовленнєвого впливу необхідна спільна робота філософів, філологів, педагогів, психологів і психолінгвістів у розв'язанні як теоретичних, так і практичних завдань [1, с. 342].

У цьому контексті культура мовлення є невіддільною частиною риторики, забезпечуючи її соціокультурну функцію та створюючи основу для формування високого рівня комунікативної майстерності. Вона реалізується через дотримання лексичної точності, граматичної правильності та стилістичної відповідності, що гарантує зрозумілість і привабливість висловлювання для адресата.

Не менш важливим компонентом культури мовлення є мовленнєва доречність, яка передбачає адаптацію висловлювання до конкретної аудиторії, мети та ситуації спілкування. Значну роль відіграє й етикетність, що проявляється у ввічливості, повазі до співрозмовника та уникненні грубих або недоречних висловів, забезпечуючи тим самим ефективність і етичність риторичної взаємодії.

На основі цих складників риторичні особливості культури мовлення проявляються у здатності переконувати слухача за допомогою мовленнєвих засобів, зокрема через використання аргументації, риторичних запитань, повторів, метафор та інших стилістичних фігур. Особливу увагу варто приділяти гармонійному поєднанню форми та змісту висловлювання, що значно підсилює його вплив. Крім того, ефективність комунікації залежить від уміння адаптувати мовлення до конкретного адресата та ситуації, що дозволяє досягти поставлених комунікативних цілей.

У цьому контексті публічний виступ розглядається науковцями як своєрідний витвір мистецтва, основи якого використовуються в різних професійних сферах. Уміння впевнено виступати перед аудиторією сприяє професійному розвитку та формуванню особистісних якостей. Ораторське мистецтво формує важливі ділові навички, зокрема культуру мислення, мовлення та поведінки, які є необхідними для успіху як у професійній, так і в особистій діяльності [5, с. 45]. Підтримуючи думку дослідників, зазначимо, що майстерність ефективно й виразно усної комунікації становить основу професіоналізму сучасних фахівців. Успішний виступ неможливий без врахування комунікативних ознак мови: правильності, ясності, точності, образності, лексичного багатства та естетики спілкування.

Отже, культура мовлення та риторика є взаємопов'язаними феноменами, що визначають якість, ефективність та етичний рівень комунікації в сучасному суспільстві. Культура мовлення забезпечує дотримання мовних норм, логічність і виразність висловлювань, тоді як риторика надає їм цілеспрямованості, аргументованості та впливовості. Аналіз співвідношення основних складників культури мовлення з риторичними аспектами дозволяє простежити їхній тісний взаємозв'язок і зрозуміти, яким чином кожен елемент сприяє досягненню комунікативних цілей.

У таблиці 1 подано системний огляд співвідношення основних параметрів культури мовлення та їх реалізації в риторичній практиці.

Аналіз співвідношення між складниками культури мовлення та риторичними аспектами свідчить, що вони утворюють єдину інтегровану систему. Мовленнєва грамотність, доречність, виразність і логічність є фундаментом риторики, забезпечуючи її змістову точність

та етичність. Водночас риторичні інструменти, такі як адаптація до аудиторії, гармонізація форми та змісту, використання мовленнєвих засобів переконання, перетворюють культурно сформоване мовлення на ефективний інструмент впливу. Отже, культура мовлення не лише підтримує риторичну традицію, а й формує її якісний рівень, визначаючи стандарти публічного слова в сучасній Україні.

У цьому контексті особливу увагу варто приділити поняттю риторичної компетентності, яка є безпосереднім продовженням і розвитком культури мовлення. Риторична компетентність визначається як здатність особи свідомо створювати, виражати та аналізувати авторсько-адресний текст риторичного жанру відповідно до мети й ситуації публічного мовлення [7, с. 59]. Вона охоплює не лише знання про структуру, стилістику та риторичні прийоми, а й усвідомлення мовленнєвих і культурних традицій, національної самосвідомості та духовного світу особистості.

Таблиця 1

**Співвідношення складників культури мовлення та риторичних аспектів
у сучасній українській комунікації**

Елемент культури мовлення	Риторичний аспект	Коментар / пояснення
Дотримання мовних норм (лексичних, граматичних, стилістичних)	Забезпечує чіткість, коректність і достовірність риторичного висловлювання, створює основу для довіри аудиторії	Без дотримання мовних норм риторика втрачає силу переконання через помилки та невідповідність стандартам
Мовленнєва доречність і етикетність	Визначає відповідність висловлювання соціальному контексту, тональності, ролі спікера та аудиторії, що підсилює ефективність впливу	Риторика враховує аудиторію й ситуацію, тому доречність – основний чинник адаптації риторичного тексту
Виразність	Підвищує емоційний вплив, робить промову живою і запам'ятовуваною	Виразність допомагає досягти мети риторики – переконати, захопити, викликати реакцію
Логічність	Забезпечує послідовність аргументів і чіткість думок, необхідних для переконання	Риторика базується на логічній структурі, щоб уникнути плутанини й послаблення аргументації
Переконливість	Формується завдяки гармонійному поєднанню дотримання мовних норм, мовленнєвої доречності, виразності та логічної побудови висловлювання	Культура мовлення формує базу, риторика – інструмент досягнення переконання
Здатність до переконання через мовленнєві засоби	Риторичні прийоми (повтори, метафори, риторичні запитання) сприяють підвищенню ефективності мовлення	Цей аспект показує, як саме культура мовлення реалізується в переконанні
Гармонійне поєднання форми й змісту	Забезпечує цілісність, естетику та логічність висловлення, що є ознакою риторичної майстерності	Культура мовлення визначає форму, риторика – зміст і спосіб подання інформації
Адаптація мовлення до адресата, мети та ситуації	Враховує контекст, мету й особливості аудиторії для максимального впливу	Центральний принцип риторики, що вимагає високого рівня мовленнєвої культури

Джерело: власна розробка автора.

Формування риторичної компетентності неможливе без високого рівня культури мовлення, яка забезпечує якість мовленнєвих дій, дотримання етичних норм та здатність впливати на аудиторію. Володіння мовними та невербальними засобами, знання структурних і стилістичних особливостей риторичних текстів, а також уміння враховувати ситуаційні чинники формують цілісну компетентність, необхідну для ефективного публічного виступу та високого рівня професійної комунікації.

З огляду на те що культура мовлення є фундаментом формування риторичної компетентності, її розвиток набуває пріоритетного значення не лише в освітній системі, а й у професійній підготовці та ширшому соціокультурному контексті. Риторична компетентність відображає живе життя мови та мовленнєву культуру, поєднуючи знання, практичні навички та світоглядні цінності, які формують сучасні стандарти публічного мовлення в Україні. Водночас реалізація культури мовлення охоплює різноманітні сфери суспільного дискурсу, що визначає її багатовимірну природу та значущість у сучасних комунікативних практиках.

До основних сфер, у яких культура мовлення має особливе значення, належать освіта, політичний дискурс, журналістика, блогосфера, соціальні мережі, а також професійні комунікації, зокрема правнича, педагогічна та бізнесова. Саме в закладах освіти різних рівнів закладається базовий фундамент риторичних навичок, що надалі забезпечує розвиток комунікативної компетентності та формування вмінь ефективного публічного виступу.

Сучасні умови зумовлюють помітні зміни у формі та стилі публічного мовлення, навіть у традиційно консервативних комунікаційних практиках, зокрема в політичній сфері. Показовим прикладом є виступи Президента України Володимира Зеленського, у яких простежуються тенденції до спрощення лексики, демократизації офіційно-ділового стилю та інтеграції елементів публіцистичного й емоційно-переконливого мовлення [8]. Такі трансформації не лише свідчать про еволюцію політичної риторики, але й сприяють зменшенню соціальної дистанції між політиком і аудиторією, відображаючи прагнення дискурсу адаптуватися до сучасних суспільних очікувань і забезпечити більш пряме, відкрите та ефективне спілкування з громадянами.

Водночас цифровий комунікаційний простір, зокрема соціальні мережі та інтернет-коментарі,

характеризується редукцією мовних засобів, що часто призводить до зниження рівня комунікативної культури, порушення норм етичності та збіднення виражальних ресурсів публічного мовлення. Проте в засобах масової інформації спостерігаються й протилежні тенденції – оновлення та відновлення виражальних засобів, зокрема активне повернення до вжитку окремих елементів застарілої лексики [8]. Крім того, посилене використання діалектної лексики збагачує словниковий запас і відображає регіональні мовні особливості, що особливо помітні в західних та центральних регіонах України.

У всіх цих контекстах культура мовлення є важливим чинником ефективної комунікації, що формує суспільну думку, сприяє розвитку риторичних навичок та підтримує демократичний дискурс в Україні. Усвідомлення специфіки культури мовлення в різних комунікативних платформах і соціальних інституціях дає змогу комплексно оцінити її роль у формуванні сучасної української риторики (табл. 2).

Отже, культура мовлення активно реалізується в різних сферах сучасного українського дискурсу, кожна з яких має свої особливості й вимоги до мовленнєвої поведінки. Від освітніх установ, де формуються базові риторичні навички, до політичної арени та засобів масової інформації – культура мовлення є незамінним інструментом для ефективного публічного виступу, переконливості та збереження етичних стандартів. Особливо помітна трансформація мови в блогосфері й соціальних мережах, де відбувається демократизація стилю та швидка адаптація до аудиторії, що водночас вимагає уваги до збереження культурних норм.

Особливу увагу необхідно приділяти значенню культури мовлення в професійних комунікаціях, зокрема в правничій, педагогічній та бізнесовій сферах, оскільки вона є важливим чинником забезпечення чіткої, логічної та етичної взаємодії між учасниками спілкування. Рівень культури мовлення безпосередньо визначає якість комунікації, ступінь довіри між сторонами та ефективність досягнення поставлених завдань. Зокрема, у правничій сфері дотримання мовних норм гарантує точність юридичних формулювань; у педагогіці – сприяє формуванню позитивного освітнього середовища; у бізнес-комунікації – визначає результативність переговорів та зміцнює корпоративну репутацію (табл. 3).

Отже, культура мовлення є універсальним інструментом професійної ефективності, адап-

Таблиця 2

Основні сфери реалізації культури мовлення в сучасному українському дискурсі

Сфера реалізації	Особливості культури мовлення	Приклади та джерела
Освіта (заклади середньої та вищої освіти)	Формування риторичних навичок, дотримання мовних норм, розвиток комунікативної етики, підготовка до публічних виступів	Вивчення риторики в закладах вищої освіти (зокрема «Сучасне ораторське мистецтво»); дисципліна «Культура мовлення» в педагогічних ЗВО; тренінги з публічних виступів для здобувачів вищої освіти; засвоєння норм культури мовлення під час вивчення шкільного курсу української мови.
Політичний дискурс	Створення іміджу, переконливість, адаптація мови до аудиторії, маніпулятивні стратегії	Щорічні звернення Володимира Зеленського до Верховної Ради України; промова Володимира Зеленського в Конгресі США в грудні 2022 року, вітальні промови Президента України до Нового року.
ЗМІ та журналістика	Об'єктивність, дотримання етичних стандартів, стильова різноманітність	Телемарафон «Єдині новини» під час війни; висвітлення бойових дій у матеріалах «Суспільного» з дотриманням етичних стандартів
Блоги та соціальні мережі	Спрощення стилю, емоційність, демократизація мови, гібридність жанрів, швидкість реакції	Instagram- та Telegram-канали українських військових блогерів; онлайн-марафони волонтерів у Facebook під час збору коштів
Експертна комунікація	Використання професійної лексики, логічність, аргументованість	Аналітичні інтерв'ю економістів та юристів на «Радіо Свобода»; виступи викладачів мистецьких ЗВО на професійних конференціях

Джерело: створено автором на основі [1; 2; 4; 5; 6; 9–14].

Таблиця 3

Роль культури мовлення в правничій, педагогічній та бізнес-комунікації

Вид комунікації	Мовні характеристики	Функції	Приклади
Правнича комунікація	Точність термінології, логічна структура аргументації, офіційно-діловий стиль.	Захист інтересів клієнта, юридична обґрунтованість позиції, створення переконливого правового дискурсу.	Судові виступи адвокатів, публічні заяви юристів, законодавчі слухання.
Педагогічна комунікація	Доступність викладу, емоційна виразність, педагогічна етика, адаптація мови до віку здобувачів.	Формування знань, розвиток критичного мислення та мовної культури здобувачів освіти.	Лекції у ЗВО, шкільні заняття з використанням інтерактивних методів, риторичні тренінги для здобувачів вищої освіти.
Бізнес-комунікація	Лаконічність, ділова ввічливість, поєднання офіційного й креативного стилю, мультикультурна адаптація.	Укладання угод, побудова партнерських відносин, презентація продуктів чи послуг.	Ділові переговори, презентація стартап-проектів, внутрішні корпоративні брифінги.

Джерело: власна розробка автора.

туючись до специфіки правничої, педагогічної та бізнес-сфери. Попри відмінності в завданнях та форматах комунікації, спільними є вимоги до точності, логічності, етичності та переконливості мовлення. Це підтверджує її значення як базового чинника професійної компетентності та успішної взаємодії у сучасному суспільстві.

Водночас культура мовлення є фундаментальною основою української риторики, визначаючи якість публічної комунікації, сприяючи збереженню мовної ідентичності та формуванню довіри між комунікантами. Рівень її розвитку без-

посередньо пов'язаний із загальним культурним рівнем особистості та дотриманням соціально-комунікативних норм поведінки.

До поширених мовленнєвих помилок, що знижують ефективність комунікації, належать порушення логічної послідовності викладу, обмеженість словникового запасу, нераціональне використання стилістичних засобів, надмірне повторення однотипних виразів тощо. Крім того, часто спостерігаються помилки в узгодженні слів, зокрема числівників з іменниками, а також відхилення від норм наукового стилю мовлення.

Сучасна культура мовлення зазнає додаткового тиску через поширення «словесного бруду» та жаргонізмів у повсякденному спілкуванні, що призводить до зниження рівня мовленнєвої культури в різних соціальних середовищах. Використання сленгу, аргі та інших нелітературних форм часто зумовлене прагненням яскраво передати емоції та виявити індивідуальність, проте їхнє проникнення в публічний дискурс та професійне спілкування порушує стандарти культури мовлення й знижує рівень мовної етики [2, с. 66].

У сучасному інформаційному просторі, що характеризується високою швидкістю обміну повідомлень і значним впливом цифрових медіа, культура мовлення стикається з додатковими проблемами: суржик, вульгаризація мови, шаблонізація комунікації, втрата етичного виміру публічного мовлення та необхідність відродження риторичної культури на засадах високої мовленнєвої майстерності (табл. 4). Подолання цих викликів є стратегічним завданням не тільки для освіти чи медіапростору, а для всіх сфер суспільної комунікації.

Отже, проблеми сучасної української культури мовлення безпосередньо впливають на якість риторики та ефективність публічної комунікації. Суржик, вульгаризація, шаблонність, порушення етичних норм та недостатня увага до риторичної спадщини знижують рівень мовленнєвої культури суспільства. Подолання цих викликів можливе лише за умови системного підходу, який передбачає якісну мовну освіту, впровадження стандартів, просвітницьку діяльність та підтримку

творчих ініціатив. Відродження риторичної культури на основі високого рівня мовленнєвої майстерності є важливим чинником зміцнення національної ідентичності та розвитку комунікативної компетентності.

Висновки. Здійснене нами дослідження дає змогу стверджувати, що культура мовлення є фундаментальним ресурсом професійної майстерності та комунікативної компетентності, визначаючи правильність, логічність, етичність і виразність мовлення. Вона не лише забезпечує ефективну взаємодію у всіх сферах суспільного життя, а і є основою риторичної компетентності, що передбачає уміння адаптувати висловлювання до аудиторії, мети та ситуації комунікації.

Аналіз взаємозв'язку культури мовлення та риторики підтверджує їхню нерозривність: культура мовлення формує якісний мовленнєвий каркас, а риторика надає висловлюванню структури, переконливості та цілеспрямованості. Водночас сучасна мовленнєва практика стикається з низкою викликів, до яких належать поширення суржику, вульгаризація, шаблонність мовлення та зниження етичних стандартів. Подолання цих проблем потребує системного підходу, що охоплює мовну освіту, просвітницьку діяльність, упровадження стандартів і розвиток риторичних навичок.

Особливе значення культура мовлення має в професійних комунікаціях – правничій, педагогічній, бізнес-сфері, де вона визначає якість взаємодії, рівень довіри та результативність комунікації. Риторична компетентність як логічне продовження культури мовлення потребує поєд-

Таблиця 4

Проблеми сучасної культури мовлення як складника риторики та шляхи їх подолання

Проблема	Шляхи подолання
Суржик та мовна інтерференція	Поглиблене вивчення норм української літературної мови в школах і ЗВО. Мовні курси та тренінги для дорослих. Мовний моніторинг у ЗМІ та публічних виступах.
Вульгаризація мови	Формування мовленнєвої етики через освітні програми. Упровадження мовних стандартів у медіа та соціальних мережах. Заохочення до використання культурних форм вираження.
Шаблонізація комунікації	Розвиток навичок креативного мовлення в освіті. Аналіз і створення нестандартних риторичних прийомів. Заохочення до індивідуалізації стилю виступів.
Втрата етичного виміру публічного мовлення	Вивчення етичних принципів риторики на прикладах виступів публічних діячів. Стандартизація мовленнєвої поведінки в офіційних виступах. Розвиток культури діалогу.
Необхідність відродження риторичної культури	Інтеграція риторики в освітні програми. Проведення конкурсів та фестивалів ораторського мистецтва. Популяризація класичних і сучасних зразків високої риторики.

Джерело: створено автором на основі [15].

нання мовних знань, практичних навичок і етичних принципів, що формують сучасні стандарти публічного дискурсу.

Отже, культура мовлення є фундаментом розвитку української риторики, підвищення ефективності професійної та суспільної комунікації, збереження національної мовної ідентичності й зміцнення демократичного дискурсу. Її системний розвиток у сфері освіти, медіа та професійних практик забезпечить формування

високого рівня риторичної компетентності й підвищить престиж української мови в сучасному світі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні ефективних методик підвищення мовленнєвої культури в умовах цифровізації, аналізі впливу нових медіа на стандарти риторики, а також вивченні адаптації культури мовлення до мультикультурного середовища без втрати національної ідентичності.

Список літератури:

1. Шлеїна Л. І. Риторична культура мовлення сучасного фахівця. *Modern science: innovations and prospects: The 14 th International scientific and practical conference* (Stockholm, October 16–18, 2022). Stockholm, 2022. P. 342–348. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-16-18.10.22.pdf#page=342> (дата звернення: 10.08.2025).
2. Додурич С. М., Тіторенко Л. В. Культура мовлення як основний критерій професійної майстерності фахівця. *Вісник Житомирського агротехнічного коледжу*. 2020. № 2. С. 65–69. URL: <https://zhatk.zt.ua/wp-content/uploads/2021/03/1615371388916578.pdf#page=65> (дата звернення: 10.08.2025).
3. Самойленко Н. Аксіологічний підхід до формування мовленнєвої культури здобувачів початкової освіти. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. № 1 (5). С. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220105.02>
4. Герман В., Устименко О. Риторичні вміння в шкільному курсі української мови: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2023. № 9 (121). С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-19>
5. Литвин О. Г. Формування мовної культури і риторичної майстерності здобувачів технічних закладів вищої освіти. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 30. С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30>
6. Кдинова І. О., Мирошніченко О. М. Культура сценічного мовлення у контексті професійної підготовки студентів закладів мистецької освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 4 (211). С. 126–132. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4\(211\)-126-132](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4(211)-126-132)
7. Данилюк О., Рогач О. Формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2021. № 1. С. 57–60. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.10>
8. Клещова О. Є. Культура мови, культура мовлення та правописні норми: лінгвістична вікторина. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 51. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.51-1.13>
9. Лисинюк М. В. Мова ЗМІ як показник мовної культури сучасного суспільства. *Культура і сучасність*. 2020. № 2. С. 33–38. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2020.222243>
10. Glinka N., Voloshchuk I., Usyk G. Digital communication in the wartime. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 38–44. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2590> (дата звернення: 10.08.2025).
11. Potapenko S. Ukrainian President Zelenskyy's Speeches to Neighboring States' Parliaments: Media Rhetorical Perspectiv. *Лінгвістичні студії*. 2024. Вип. 48. С. 37–47. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.3>
12. Мунтян О. О. Вербалізація війни в промовах Володимира Зеленського. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 1(19). С. 334–342. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/8878> (дата звернення: 10.08.2025).
13. Бауліна Т. Цифрова риторика: специфіка та перспективи. *Людинознавчі студії. Серія: Філософія*. 2022. № 44. С. 43–59. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.3>
14. Зражевська Н., Заїка В. Як змінилася робота українського журналіста під час війни. *Інтегровані комунікації*. 2023. № 1(15). С. 68–77. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.159>
15. Марецька Л. П. Актуалізація проблеми мовленнєвої культури вчителя сучасного закладу освіти. *Педагогічний альманах*. 2020. № 45. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi45.90>

Shestakova S. O. SPEECH CULTURE AS A COMPONENT OF MODERN UKRAINIAN RHETORIC

In the modern Ukrainian communicative space, speech culture and rhetoric appear as interconnected components that determine the quality, effectiveness, and ethicality of public expression. The rhetorical tradition, integrated with the norms of speech culture, is a powerful tool for influencing the audience's consciousness and emotions, contributing to the effective achievement of communicative goals in various spheres of social life. The purpose of this study is to conduct a comprehensive examination of the relationship between speech culture and rhetorical practice, to define their common and distinctive features, to analyze the rhetorical aspects of speech culture, and to outline the problems and prospects for the development of rhetorical culture in contemporary Ukraine. An interdisciplinary approach combining descriptive, comparative, linguostylistic, and discourse-analytical methods was employed. The study established that speech culture forms the foundation of rhetoric, ensuring adherence to linguistic norms, logicity, structure, expressiveness, and communicative appropriateness of utterances. It was revealed that the rhetorical aspects of speech culture – harmonious combination of form and content, adaptation to the addressee and situation, and the ability to persuade through linguistic means – are key factors in communication effectiveness. The spheres of speech culture implementation were outlined: education, political discourse, journalism, blogging, social networks, legal, pedagogical, and business communication. Attention was drawn to the phenomena of simplification, democratization, and hybridization of styles in modern public speech. A number of problems were identified: the spread of surzhyk (mixed Ukrainian-Russian speech), vulgarization of language, communication standardization, and the decline of ethical standards in public discourse. The conclusions emphasize that the effective development of rhetorical culture in Ukraine is possible through the combination of systematic language education, preservation and adaptation of rhetorical tradition, cultivation of critical thinking, and enhancement of communication ethics. Speech culture, as a component of rhetoric, should be regarded not only as linguistic competence but also as a sociocultural tool influencing the democratization of society, national identity, and the quality of public discourse.

Key words: *linguistic norm, public expression, communicative ethics, discourse analysis, journalism, argumentation, communicative appropriateness, social media, emotional impact.*

Дата надходження статті: 14.08.2025

Дата прийняття статті: 04.09.2025

Опубліковано: 29.12.2025